

vencem dve reči, ki ste nam dragi, kakor svetle oči: sveto katoliško vero in pa besedo materino! Po nemščini se je svoje dni krivovera v naše kraje vrnila, po nemščini se nam tudi v naših časih ponuja. Pade naša prava vera, pade tudi naša sreča; smo trdni Slovani, bomo tudi zvesti kristjani. In to nam Slovencem čez vse velja!

Národopisne posebnosti.

Píše Ivan Vrhovec.

III.

»Črne bukve.«

Coperiške, črne bukve! Koliko bi bil pred sto leti ali morebiti še pozneje, morebiti še sedaj dal pač marsikateri naših ubogih preprostih kmetičev zánje, ko bi jih mogel dobiti! Ž njimi bi bil poiskal cele kupe zlatá in srebrá, ki je neporabljeno in neuživano ležalo v zemlji pod kako rušo, pod kakim starim štorom, pod kako skrito skalo, koder je hodil morebiti vsak dan mimo, toda reva tega védel ni. Bila je stara in dognana stvar, da je pokopanega v zemlji brez mere bogastva, veliko zakladov, vendar le malo ljudij jih je znalo »vzdigniti«. Le malo jih je bilo toliko srečnih. Nekateri so jih pa gotovo znali; takšni, ki so hodili v črno šolo ali jim je sreča naklonila, bodisi kakorkoli že, »črne bukve«. Odkod bi mogel sicer ta in óni kár nanagloma takó dobro gospodariti, plačevati dolgove, odkod sicer mogel podreti staro leseno »bajto«, ki jo je bilo strah najmanjšega piša, in si sezidati hišo, da se je človeku srce smijalo, ko jo je pogledal? Tu ni bilo treba dolgo ugibati: »zaklad je dvignil«. Bilo ga je toliko, da ga je z dvema vóloma odpeljal domóv; zató se mu pa tudi vólí od tistega časa niso več redili; kadar so bili v najboljši reji, prišla je nánje ta ali óna bolezen in po njih je bilo. Toda gospodarja ni bilo sméti milovati! Tega ni rad slišal, zakaj vse nesreče, poleg tega pa tudi vse obile in prevelike sreče so bile krive »črne bukve«. Ali teh si smel jemati še menj s kako besedico v misel.

Po »črnih bukvah« je vzdihoval v prejšnjih dóbah pač vsak preprosti kmetič, vendar malokaterega je doletela sreča, da jih je dobil v

roke, in če jih je, shranjeval jih je in skrival skrbneje nego najdražjo stvar na svetu.

V denšnjih dneh so izgubile »črne bukve« sevéda že skoraj vso veljavo, vendar se je pripetilo že meni samemu (in najbrž tudi marsikomu čestitih bralcev), da so me na mojih péšpotih po oddaljenih hribskih vaséh povpraševali stari očanci najprej po ovinkih in potem, ko nisem hotel razumeti, na kaj merijo, kár naravnost po »črnih bukvah«. Umeje se, da je bil ves pouk o »črnih bukvah« in »črnošolcih« le bob ob steno. Pametneje je bilo, da sem se dajal sam poučevati; pri tem sem zvédel, da je tisti, ki ima take dragocene bukve, lahko naj srečnejši človek na svetu, če le hoče.

Nekdaj pa so morali imeti ljudje venderle take bukve v rokah. sicer ne bi bilo med preprostim ljudstvom toliko govorjenja o njih. Zató me je prav veselilo, ko mi je prinesel jeden mojih učencev pred nekaterimi meseci nekoliko starih zamazanih listov, mali ostanek nekdanjih obširnih »črnih bukev«, ki bi bile kakega preprostega kmetiča nekdanj sevéda mnogo bolj veselile.

Kakšne so? — Mnogo preprostejše, nego bi človek pričakoval. Sevéda niso cele, kakor sem že rekel, ampak le majhen ostanek iz srede, le štirinajst dróbnó pisanih zamazanih listov, ki se prično s »tretjo stvarjó« in 31. kapiteljnom ter se končajo s 44. Listi so zamazani in na vseh straneh, zlasti na ogléh močno ogóljeni, kar je najboljše znamenje, da so se jemali pogostokrat v roke. Vse kaže na to, da je nosil srečni gospodar to skrivnostno knjigo vedno s seboj in je ne děl rad od sebe.

Letne številke moje »črne bukve« nimajo. Morebiti se ne motim, če se mi zdé kakih sto let stare. Temu mi je priča močni popir, kakeršen se v tem stoletji ni več narejal, izvrstno črna, še skoraj nič obledela tinta in po nekoliko tudi jezik.

Napis »tretje stvari« slóve:

»SAROTENJE.

Jest N. N. tebe sarutim per Bugu Agiufs Athnotos + Sotler te tetragramathon. De se ti Paklinska Furia perkashesh u leipi zhluveshki podobi.«

Že te besede nam svedočijo, da je bil človek, ki jih je pisal, ali bolje rečeno iz kakih drugih »črnih bukev« prepisal, Dolenjec in sicer preprost Dolenjec, kómur so se okorne črke izvijale le počasi in težavno izpod peresa; vendar pa kmetški človek najbrž ni bil, zakaj kmetje prejšnjih časov skorej niso znali ni brati ni pisati. Sodim

ga, da je bil ali kakšen izprijen študent -- študentje so bili »črnolci« na zelo dobrem glásu — ali pa kakšen grajski pisár, ki si je preprostost naših kmetov obračal v svoj prid. Slaba pisava nas ne smé motiti, zakaj grajski pisárji niso bili učenjaki in tudi lepopisci ne. Imel sem v rokah že mnogo listín grajskih pisárjev in oskrbnikov prejšnjih časov. Njih pisava je največkrat také okorna, da jo more čitati le tisti, komur so se oči privadile sčasoma njih čiri-čari. Saj je zadoščalo, če je znal pisár zabeležiti, da je ta ali óni kmet opravil svojo tlačansko dolžnost, da je prinesel davek, oddal kokoš, kopúna ali kar je bil sicer v graščino dolžan. Jedino, kar bi nas utegnilo motiti in nas napotiti na to, da je bil vender kmetski človek, ki se je stežka navadil vsaj slovensko brati in pisati, je to, da nemških črk ni poznal, česar si o grajskih pisárjih ravno ne upam trditi. Na več krajih mu je bilo namreč zapisati z nemškimi črkami besedo »zerzerellus«, ki pa je ni znal. Zapisala mu jo je neka druga, nedvojbeno veliko izurnejša roka. Gospodar »črnih bukev« je imel torej človeka, komur se je zaupal in ga prosil pomoči v také važni stvári.

Razumel pa sevéda tega, kar je pisal, marsikaj ni. To pričajo grške besede v navedenem napisu »Athnotos« »Agiufs«, »Sotler«, tudi »tetragramathon« mu je šel nerad izpod peresa; »te« pred »tetragramathon« je le prvi zlog te besede, ki ga je pisálec pozabil prečrtati, ko se je v drugič z vsemi silami zagnal, da zapiše »tetragramathon«.

Sicer pa mu tudi ni bilo dosti do tega, ali je bila beseda grška ali nemška, prav pisana ali ne, samó, da je bila neumevna. Take besede so se mu zdele najizdatnejše in neizogibne in niti jedno »zarotílo« ni brez njih.

A kaj je hotel doseči mož s svojimi »črnimi bukvami«? — Vse, kar je dobrega na svetu, in posebno se otresti rev in težav, ki so ga trle.

Pri tem pa mu je morala pomagati »peklenska furija«. Ali kakó preprost in slaboumen je bil ubogi človek, ki jo je pozival, zakaj, pozival jo je v imeni najsvetejših bitij, naj se mu prikaže brez hrupa in v pravi človeški podobi. Če nam pripovedujejo pravljice o groznem stráhu, ki so ga čarodejci čutili, ko so v risu stoječi klicali hudóbca, verjeli jim bodemo radi, če čujemo besede, s katerimi so ga pozivali.

Prvo »zarotílo«, ali kakor se tudi čita: »ZITAZO« (citatio) slóve:

»Jest tebe sarotim peklenska Forja zerzerellus skus too besedo Caro Fadum est (caro factum est) jenu skus molitu Boshje, jenu skus Katiro je on soiga Edino rojenega sina na ta sveit dau. 2) Jest N. N. tebe zerzerellus sarotim skus use kervave Kaple Jesosa Christusa. 3) Jest N. N. tebe sarotim jenu Permorem skus Boga Héylon jenu

skus Boga Mesiasa, jenu skus Boga Ahomet. 4) Jest N. N. tebe sarotim jenu Permuram skus Muzh jenu martro jenu terpleine nashiga Gospoda Jesosa Kristosa, jenu skus Use negou gaishlaine jenu shibe jenu shlakje jenu skus svite kervave rane, bi teu meni N. N. K pridu stati jenu pertruzat, pa jest N. N. tebe zarutim jenu permorem skus Use Kervave Kaple katire je Kristus Nash Gospod na leisu svitiga Krisha Preliu, de se ti peklenska Foria zerzerellus u leipi zhluvshki Podobi bres usiga hrupa perkashesh.«

Ubogi človek! Kolik strah je pač prebil izgovarjajoč te besede v tihi, samotni nôči ter pričakujé, da se mu hudóbec prikaže, ne morebiti v takšni podobi, v kakeršni ga je klical, temveč v takšni, v kakeršni je gospodovala na dnu pekla!

Temu »zarotílu« nasleduje précej drugo, prejšnjemu v vsem podobno, le da se sklicuje čarodejec v njem na sv. Trojico, sv. zakramente in sv. evangeliste ter »zerzerellusa« rotí, naj se mu prikaže v človeški podobi, »bres prutigovorjenja jenu bres use shkode mojga telesa jenu moje dushe. Obvari me ta svet titel INRI, jenu obvari me Boh Abraham, Isak, Jakob. Amen.«

Svoje duše pa naš slovenski čarodejec hudóbcu nikakor ni nameraval zapisati. Pričakoval je pač pomoči od njega, toda le tem potem, da ga Bog, kómur je tudi hudóbec podložen, prisili pomagati pobožnemu revežu, zakaj nad posvetnim blagom, nad zlatom in srebrom ima le hudóbec oblast. Goreča molitev ubožčeva je imela jedino to namero, da Bog »peklensko furio« prisili pokazati siromaku zaklade. Slovenski čarodejec je bil prepričan, da je le z gorečo molitvijo in pobožnim življenjem in blagimi nameni mogoče kaj doseči. V 32. kapiteljnu je zapisanih sedem dolgih in jako gorečih molitev do Boga Očeta in jedna še gorečnejša do Matere božje. Teh sedem molitev je moral čarodejec prej obmoliti, predno se je smel »zarotíla« lotiti, toda še poprej je moral iti k izpóvedi in sv. obhajilu. A moliti jih ni smel, kadar in kakor bi se mu bilo zdelo, ampak moral je začeti na kakov mladi petek pred solnčnim vzhodom in moliti vseh sedem molitev osem dnij, vsak dan po trikrat, zjutraj, opóludne in zvečer; zjutraj s prižgano blagoslovljeno svečo. Moliti je moral na skrivnem, da ga ni nihče videl ter ni smel nikomur ničesar o svojih naklepih razodeti. Zatem šele naj je poskusil svojo srečo; a če se mu njegove prošnje niso uslišale, naj ni obupal, svetovale so mu »črne bukve«: »Če v osmih dneh ne boš uslišan, pa mol deset petkov zaporedoma, je pa gvišnu in resničnu, je velikokrat skušan blo. Ker sta v molitvi dva N. N. tam prosi 5, 10, 20 al 30.000 rainš. Prošiti moreš, kolker

češ; prošnja je frej postavljena. Jest te še enkrat opominam, de u imenu Jezusa začneš jenu s svetim imenam Matere boshje; to je: mainiga mora bit prejh ko boš molu, kam boš te dnarije obrnu: pervič Bogu h časti, drugič sam seb k potrejb jenu tem revnim ludejm s potrebe pomagat, v tretjič vernim dušam k pomoč. Aprobatum est.◀

Iz istega 32. kapiteljna zvemo tudi, da prinaša hudôba denar na različne načine, najrajši prikrito. Nekaterim ga je prinesla takó, nekaterim takó. Nekaterim je kakšen »mandelc◀ kaj na pródajo prinesel; kupili so to stvar in nastali so iz nje denarji. Bilo jih je pa tudi mnogo, ki so denarje »zapadli◀, ker niso hoteli pobrati, kar so na poti našli. Nekateri so našli na poti mrtvega psa, nesli ga domóv, kjer se jim je izpremenil v kup denarja. Zató priporočajo »črne bukve◀ vsako stvar v takem slučaju pobrati in domóv nesti, in izpremenila se bode v denar.

V 33. kapiteljnu se priporoča kakor posebni pomočnik revežev sv. Bernard. Razven dveh propisanih molitev mora čarodejec tudi v tem slučaju iti k izpóvedi in k svetemu obhajilu potem pa kakšen mlad terek takrat, »ko se bosta dan in noč ločila◀ moliti 77 očenašev, 77 češčenasmarij in 77 vér; ravno toliko pa tudi v četrtek in soboto tistega tedna. Med molitvijo mora stati na kameniti plošči in imeti prižgano blagoslovljeno svečo; tudi med temi molitvami ga ne smé nihče videti. Po molitvi velevajo »črne bukve◀ léči v postelj, ali zaspati ni smeti. Če se hudôbec ne prikaže z denarjem, prikazal se bode drugo, če pa drugo ne, vender prav gotovo tretjo noč. »Tudi tu je snajdeno blu in probanu.◀

V 34. kapiteljnu je povedano, kaj stóri clovek, če hoče biti pri visoki gospódi uslišan. Zapisati mu je le treba na kakšen listič črke: »SABHNBSTTZGABNHSDS◀, in listič privihati od palca na prvi prst. Prósi se, kar koli, vsemu se bode ustreglo!

Kapitelj 35. preganja »mrzlico◀. Imeti je treba tri oblate, na prvega se napiše: »+ in nomini patris + Jesus + na družega: + et Fili + Nazarenus, na tretjega + Spiritus Sancti + rex Judeorum.◀ To je treba pred solncem na téšče snesti in pri vsakem moliti 3 očenaše in 3 češčenasmarije.

Kaj svetuje 36. kapitelj, razvidno je težko, 37. pa se zopet bavi s tem, kakó dobiti denarjev.

Kapitelj 38. učí, kaj je cloveku storiti, da ga nihče ustreliti ne bode mogel. — Prej nego solnce vzide, naj si zapiše z drugim prstom, torej s kazálcem, po čelu črke: »INRI.◀

Kapitelj 39. učí, kakó se po hišah zakladi iščejo. Vzame se blagoslovljenega kadila, žvepla in belega voská. To se vse skupaj skuha,

in od zmesi naredí sveča, ki jo je treba le vžgati in ž njo po vseh ogléh hiše iskati zaklada. Tam kjer sveča sama ugasne, tam je zaklad pokopan.

Kapitelj 40. obseza pouk, kaj je človeku storiti, da vidi v sanjah, česar si želi, kapitelj 41. navaja pomočke, s katerimi se kakšna izgubljená ali zatajena reč zopet najde ali tatú prisili, ukradeno stvar prinesiti nazaj. Mimogredé naj tu povem, da poznam v najbližnji okolici ljubljanski dva li tri čarodejce moškega in ženskega spóla, ki se jim noben tat ne more ustavljati, da ne bi prinesel ukradene stvari nazaj; zató prihajajo kmetski ljudje še sedaj obilo k njim v posvete in ne godí se jim slabo. Ne čudimo se torej, če vedó naše »črne bukve« pomočke proti kakeršnim koli neprilikam človeškega življenja. Pomočki so največkrat smešni, toda ljudje, ki so jih poskušali, vérovali so vánje takó živo, kakor v svoje vzveličanje ter vérujejo še danes, in to ne le v osamélíh vaséh, ampak celó v vélikih mestih, med katerimi Dunaj ni jedno zadnjih. Kdor se hoče uveriti, koliko prazne babje vere je še pri teh vélikomeščanih, stópi v sodišče in poslušaj tožbe oslepárjenih, prav smešno oslepárjenih revežev. Časih se mu utegne še pripetiti, da mu bode prišumela k sodniku celó imenitna gospá v svili in žametu.

V najnovejših časih je »peklenska furija« sevéda precéj trmoglava. Zvedenci pravijo, da se za najhujšo »citacijo« več ne zmeni. Morda pa utegne vender jeden ali drugi čestitih naših bralcev imeti več sreče in ker je želimo vsakemu vrhovát koš, izdati jim hočemo vsebino 42., 43. in 44. kapiteljna.

Kapitelj 42. obseza »enu gvautnu branje te šace kopat«: »Napiši na en pergament (sic!) te le pohštabe: ZFETRIEATVORFIA FANDVSIVI. R. = Vm. + + +; oje teg te na dagalan.« Kar je lapidarnih črk so neznansko debele in velike, tolike, da polnijo skoro vso stran. Vidi se jim, da je imel čarodejec do tega pomočka največ zaupanja.

S takó popisanim pergamentnim listkom je šel na kraj, kjer se mu je zdelo, da bi utegnil biti v zemlji skrit zaklad. Tu je pokopal poldrugo ped globoko pergamentni listič pod zemljo ter čakal na mestu dve ali tri ure. Če je bila slutnja prava in je bil res zaklad na tistem kraji kje pokopan, zagrmelo je, ali se zabliškalo; če pa zaklada tam ni bilo, bilo ni tudi slišati ali videti nobenega znamenja.

Kapitelj 43. pripoveduje, kakó se zakladi »oznajo«: »Tam, kjer so zaplentani, poklekni najprej doli in moli k časti presvete Trojice in presvete Marije Magdalene in Boga, in svetega Danijela in sv. He-

lene pet očenašev, pet češčenasimarij in jedno vero. Predno začneš, stori pred seboj na tleh tri križe in reci: N. N. tebe zarotim, zaklad, pri moči božji in pri človeškem postajanji Jezusa Kristusa, da ti, zaklad na kvišku greš, ravno takó kakor je Kristus naš gospod gôri šel na les svetega križa. Ravno takó resnično pojdi gôri ti zaklad, ali železo ali čisto zlato in srebro in denarji in vse, kar je tukaj zakopanega in zaplentanega. Tebi zapovem ti, zaklad, pri Bogu Očetu, Bogu Sinu in svetemu Duhu. Amen.«

Kapitelj 44. obseza molitev, ki se mora razven družih moliti o taki priliki k sv. Krištofu. V tej molitvi je povedano, da je zahteval sv. Krištof, ko je nesel sv. Dete čez Jordan, plačilo za svoj trud. Kristus mu je »obljubil«, da ga bodo malali na vse cerkve, ali ker sv. Krištof s tem še ni bil zadovoljen, moral mu je Kristus še nekaj primekniti: oblast nad vsemi zakladi v zemlji, toda ukazal mu, da mora ž njimi ubogim in revnim ljudem rad pomagati, če bi zahtevali. H časti tega imenitnega svetnika je čarodejcu sósebnó moliti.

Le škoda, da je sredi te molitve naših »črnih bukev« konec. Zvedeli bi bili morebiti še marsikaj pomočkov, kakó se odpravi to ali óno zló. A že to, kar smo čuli, uverja nas, da je človek, komur so rojile »črne bukve« in podzemeljski zakladi po glavi, zaradi njegovega takó malo razvitega duha, obžalovanja vreden človek, in taki so bili vsi njegovi vrstniki. A iz »črnih bukev« odseva takisto resnica, da tudi najnesrečnejši človek še vedno upa in samega sebe rad slepi:

»Gradóve svítile zída si v obláke,
Zeléne tráte stávi si v puščáve,
Povsòd veséle lúčice prížiga
Ji up golj'fivi, k njím iz stísk ji míga.«

Vrhu tega pa smo spoznali še nekaj družega: bistveni razloček v mišljenji našega slovenskega čarodejca nasproti nemškemu. Nemške pravljice nam pripovedujejo, da je mogoče zaklade dvigati le s hudičevo pripomočjo, a človek mu mora zapisati svojo dušo in prekleti vse, kar mu je bilo dotlej svetega. Naš slovenski čarodejec pričakuje od hudiča vso svojo srečo, vendar le po pomoči božji in svetnikov. Do hudiča nima posebnega zaupanja ter omahuje med njim in svetnki, najrajši bi ne imel ž njim ničesar opraviti. Prepričan je, da ravno molitve so med nasvetovanimi pomočki najizdatnejše.

